

HEVES MEGYEI ADATOK
A PEDAGÓGUS SZAKSZERVEZETI MOZGALOM TÖRTÉNETÉHEZ
(1945—1948.)

FRIEDRICHNÉ DR. KOVÁCS IRÉN—SZECSKÓ KAROLY

(Közlésre érkezett: 1971. december 2.)

A Tanácsköztársaság leverése után kialakuló ellenforradalmi rendszer szétzúzta az 1918—19-es forradalmak időszakában létrehozott magyar pedagógus szakszervezeti mozgalmat. 1920 és 1945 között, az 1921 decemberében megkötött *Bethlen—Peyer paktum* alapján, hazánkban a pedagógusoknak nem volt szakszervezete [1].

Heves megyében is, az országos viszonyokhoz hasonlóan különféle tanító és tanáregyesületek tevékenykedtek. Ezek a háborús évek folyamán széthullottak, s a felszabadulást követő hónapokban nem volt erejük az újjászerveződésre.

Még folytak a harcok, még nem szabadult fel az ország teljes egészében, amikor a felszabadult területeken a forradalmi szellemű pedagógusok vezetésével létrejöttek az első pedagógus szakszervezeti csoportok. 1945. február 2-án megalakult a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Országos Központja is. Ez a tény a pedagógus szakszervezet tényleges megalakulását is jelentette. A Pedagógusok Szakszervezete február 15-én levélben jelentette be csatlakozását a Szakszervezetek Országos Tanácsához [2].

A pedagógus szakszervezeti mozgalom felszabadulás utáni történetének első jelentős fejezete a népi demokratikus forradalom időszakára esett.

A történelem a szakszervezeti mozgalom számára is feltette a kérdést: a ki-kit győz le harcban milyen történelmi szerepet vállal. A Pedagógusok Szakszervezete e kérdésre helyes választ adott. Igen bonyolult körülmények között s éles harcban a reakció ellen az újjáépítés és az új társadalmi rend mellett foglalt állást.

A pedagógusok zöme kiábrándult a klerikális és fasiszta ideológiából. Nagy részük még nem vált ugyan tudatosan az új társadalmi rend hívévé — de eljutott odáig, hogy megelégedte az „országgyarapító” politikát [3].

A szakszervezeti mozgalom korabeli történetéről nagyon kevés megyei forrásanyag maradt fenn.

Megyénkben az első pedagógus szakszervezeti csoport *Egerben* alakult meg az 1945. január 14-e előtti napokban. Az alakulás pontos időpontját nem tudjuk. Az *Igazság* című lap január 14-i számában hírt adott arról,

hogy Egerben megalakult a *Köznevelők Szabad Szervezete* [4]. A szabad szervezeten szakszervezetet kell értenünk. A szakszervezet létrehozásának előkészítő munkálataiban fontos szerepe volt az MKP városi szervezetének és a nemzeti bizottságnak [5]. Az alakuló ülésen sok pedagógus megjelent. Az összejűlteket *Csirmaz Dezső*, az MKP megyei titkára üdvözölte. Majd *Kardos László*, az MKP helyi szervezetének vezetőségi tagja hosszabb beszédben fejtegette a pedagógus szakszervezet megalakításának fontosságát. Vázolta, hogy a felszabadulás lehetővé tette egy új, haladóbb társadalmi rend megteremtését Magyarországon. Ennek egyik fő feltételét a magyar társadalom demokratizálásában jelölte meg. Hangsúlyozta, hogy „ez a feladat hárul a köznevelőkre is, s e feladat teljesítését kívánja szolgálni a Szabad Szakszervezet...”

Az alakuló ülésen megválasztották a szakszervezet vezetőségét is. Elnöke *dr. Tóth József* jogakadémiai dékán lett. Titkára *Ebergényi Tibor* kereskedelmi iskolai tanár és *Kállay István* állami elemi iskolai igazgató. Jegyzővé *Virágvölgyi Béla* középiskolai tanárt választották. Később a kettős titkári funkciót megszüntették, és csak egy titkárt választottak. Az egri szervezet titkári funkcióját hosszú ideig *Darvas Andor* gimnáziumi tanár töltötte be. A szakszervezeti csoport vezetőségének összetétele azt mutatja, hogy a szakszervezet összefogta az alsó-, közép- és a felsőfokú iskolák nevelőit. A felszabadulás előtt ezzel ellentétes szervezési elv érvényesült, az egyes iskolatípusoknak megfelelően differenciálódott. Akkor különféle egyesületekbe tömörültek az alsó-, közép- és felsőfokú tanintézetek tanítói és tanárai. Ez erőiket szétforgácsolta és merev válaszfalat vont közéjük.

Az alakuló ülés végén *dr. Tóth József* így summázta a nevelők feladatát: „A köznevelői rend akkor találja meg igazán önmagát, s akkor teljesíti maradéktalanul oktató-nevelő hivatását, ha mindenek előtt önmaga mélyeséges demokratikus szellemmel van telve, s ha másfelől ezt a szellemet impregnálja a rábízott ifjúságba” [6].

A megye másik városában, *Gyöngyösön*, 1945. június 21-én alakult meg a helyi pedagógus szakszervezet. A megalakulást június 12-én előkészítő megbeszélés előzte meg. A június 21-i alakuló gyűlésen sor került a vezetőség megválasztására és a program elfogadására. A pedagógus szakszervezeti csoport elnöke *dr. Csengő Nándor*, gimnáziumi igazgató lett, a titkára *Bán Imre* gimnáziumi tanár. Programjukban így jelölték meg a szakszervezet feladatait: „A magyar nevelői kar erkölcsi, anyagi érdekeinek védelme, a tiszta demokratikus szellem mélyítése az iskola életében, az iskolai reformok megvitatása, a közéleti tisztesség, a munka védelme, a képesség érvényesülésének biztosítása, az iskolán kívüli nevelés munkálása, a nevelői munka megbecsülésének mélyítése, a szegény tehetséges tanulók tanításának támogatása, a pedagógiai kar bekapcsolása a demokratikus közéletbe” [7].

A megye községeiben 1945—1946 folyamán mindenütt létrejöttek az iskolákban a helyi szakszervezeti csoportok. Ezzel párhuzamosan kialakult a *járási és a megyei vezető szervezet*. A pedagógus szakszervezet első megyei titkára *Eördögh Ernő* tanító volt. Őt 1945-ben az MKP megyei szervezete is támogatta a titkári funkcióval való megbízásban. Amikor *Eör-*

dögh Ernőt a szakszervezeti központ Budapestre vitte, Tanner József volt egerszalóki tanítót bízták meg a megyei titkári teendők ellátásával. Tanner lelkes híve volt az új típusú iskola és az új típusú nevelő formálásának. Harcos cikkeivel is szolgálta a haladó szellemű köznevelés ügyét. *A tanév küszöbén* című cikkében például ezeket olvashatjuk: „Mi hiszünk a tanítóság erejében, tudásában, jó szándékában. Tudjuk, hogy elérjük a kitűzött célt. Tudjuk, hogy új szellem járja át az iskolák termeit, a tanév kezdetén új alapokon, új pedagógiai munka indul... de tudjuk a nevelés terén is vannak akadályozó erők. A múlt akarói. Ezeknek Gallilei szavait idézzük anélkül, hogy esküjét is elmondanánk. És mégis mozog a föld... Hinni, hinnie kell (a nevelőnek) — a demokrácia szépségében, tisztaságában, a kezdeti nehézségek ellenére is.”

Tanner Józsefet 1947. január 1-én 6 hónapos pártiskolára küldték. Helyettesítésével a Pedagógusok Szakszervezete Országos Központja Sályi János gyöngyösi nevelőt bízta meg. Majd amikor Tanner Józsefet a felsőbb pártszervek más beosztásba helyezték, felmerült a megyei titkári állás rendezésének kérdése. Ez annál is inkább fontos volt, mert a pedagógus szakszervezetre újabb nehéz feladatok megoldása várt. Például az általános iskola teljes kiépítése, az egységes állami általános iskola megteremtése, az új tankönyvek bevezetése stb. Az eddigi megyei titkárok mivel sok más egyéb elfoglaltságuk volt, nem tudtak a pedagógus problémák minden ágával foglalkozni. Szükséges volt egy olyan megyei titkár választása, aki idejének nagy részét a megyei nevelők ügyével való foglalkozásra fordítja. 1947 tavaszán két jelölt volt a megyei titkári funkcióra. Az egyik Sályi János, aki már 1947. január 1-től megbízott megyei titkár volt, a másik Ózdy Béla, az Egri Érseki Tanítóképző Intézet Gyakorló Iskolájának tanítója. Sályi megválasztását támogatta az MKP megyei szervezete és a haladó szellemű tanítóság, Ózdy Béla mellett pedig az Egri Érseki Tanítóképző és a konzervatív vallásos nevelők kardoskodtak. Végül is a haladó erők kerültek ki győztesen, és Sályi Jánost választották meg [8]. Ő 1949-ig töltötte be a pedagógusok szakszervezete megyei titkári funkcióját [9].

A felszabadulást követően egyik legsürgősebb feladat volt a nevelők demokratikus szellemű átképzése. Meg kellett ismertetni a nevelőkkel a kialakuló új társadalmi rend vezérlő eszméit és célkitűzéseit. Különösen fontos volt ez megyénkben, ahol a felszabadulás előtt az iskolák több mint 80 százaléka egyházi kézen volt, s a nevelők körében igen széles körű volt a klerikális befolyás, a vallásos világnézet hatása.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1945 tavaszán 56002/1945. VKM sz. rendeletével kötelezővé tette országsszerte a nevelők átképzésének megkezdését. Indulásként 4—6 napos átképző tanfolyam szervezését javasolta. A miniszteri rendelet végrehajtásában alapvető szerepet szántak a pedagógusok szakszervezetének és a nemzeti bizottságoknak. A haladó szellemű nevelők a sajtó lapjain is hangot adtak az iskolai nevelés és a nevelők átformálódása fontosságának. Darvas Andor, az egri csoport titkára az Igazság című lap 1945. április 8-i számában *Iskola és szellem* című cikkében például így írt: „...köznevelésünk sürgős és alapos át-szervezésre szorul” [10]. A nevelők átképzése Egerben indult meg először.

Az Egri Köznevelők Szakszervezete a rendelet értelmében az iskolaigazgatókkal tárgyalta meg a nevelők átképzésének kérdését. 1945. április 12-i ülésén egyhangúlag javasolta a nemzeti bizottságnak, hogy „az átképző tanfolyam ne iskolánként, hanem a szakszervezet keretében együttesen szerveztessék meg május 2—5-én”. Javasolták, hogy az első három napon bel- és külpolitikai kérdésekről tartsanak előadásokat. Külön a tanárok és külön a tanítók részére. A negyedik napon pedig a tanítóknak és a tanároknak közösen tartsanak előadást. A pedagógus szakszervezet helyi csoportja ezenkívül még hetenként egy-egy előadás megtartását tervezte az átképző tanfolyamtól függetlenül [11].

A nemzeti bizottság április 14-i ülésén megtárgyalta és bizonyos módosításokkal elfogadta a szakszervezet által javasolt programot [12]. A végleges tematika így alakult:

Május 2.

Alapvetés

Új világ küszöbén (bevezető), dr. Tóth József egyetemi magántanár, a Köznevelők Szabad Szakszervezete elnöke.

1. Korforduló
Előadó: Ebergényi Tibor kereskedelmi középiskolai tanár
2. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja
Előadó: Millassyn Kornél Heves vármegye főispánja
3. A fegyverszüneti egyezmény alapelvei
Előadó: Csirmaz Dezső nemzetgyűlési képviselő

Május 3.

(Belpolitika)

4. A társadalmi átalakulás követelményei
Előadó: Darvas Andor állami gimnáziumi tanár
5. Gazdasági életünk átalakításának követelményei
Előadó: Szabó Sándor Heves vármegye közellátási és termelési biztosa
6. A politikai átalakulás szükségessége
Előadó: Négyessy Árpád nemzetgyűlési képviselő

Május 4.

(Külpolitika)

7. A magyarság világhelyzete
Előadó: Hegyi Kapisztrán, a Cisztercita Gimn. igazgatója
8. A fegyverszüneti egyezmény külpolitikai követelményei
Előadó: dr. Kardos László, a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke
9. Jövendő külpolitikánk irányvonalai
Előadó: dr. Kardos László, a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke

Május 5.

(Szintézis)

a) A tanárok számára:

10. a) A tanár önvizsgálata a múlt és jövő határán
Előadó: dr. Földi Agoston állami gimnáziumi tanár
 11. a) A tanár világnézeti és politikai állásfoglalása
Előadó: dr. Agoston Julián, a Cisztercita Gimnázium alsó tagozatának igazgatója
 12. a) A tanár a nemzet újjáépítésében
Előadó: Ebergényi Tibor kereskedelmi középiskolai tanár
- b) A tanítók részére:
10. b) A tanító önvizsgálata a múlt és jövő határán
Előadó: dr. Ottlik Ernő középiskolai tanár
 11. b) A tanító világnézeti és politikai állásfoglalása
Előadó: dr. Lévai József tanügyi fogalmazó
 12. b) A tanító a nemzet újjáépítésében
Előadó: Eördögh Ernő tanító

Május 7.

(Összefoglaló megbeszélés)

A tanfolyam záróelőadását Darvas Andor gimnáziumi tanár tartotta. Előadásában összefoglalta a tanfolyam tanulságait és a további feladatokat [13].

Gyöngyösön május 14. és 18. között bonyolították le az átképző tanfolyamot. Az itteni átképző tanfolyam két részből állt.

1. „Egyöntetű nevelési eljárást biztosító pedagógiai kérdések megbeszélése és megvitatása tanárkari értekezleteken.”
2. „A demokratikus politikai pártok által megbízott előadók politikai, társadalompolitikai, gazdaságpolitikai stb. kérdésekről szóló előadásai” [14].

A pedagógus szakszervezet egri csoportja 1945 augusztusában nagyszabású pedagógus tanfolyamot és nyári szabadegyetemet rendezett a nevelők átképzése jegyében, amely országos visszhangot váltott ki. Az egri csoport a következő felhívást bocsátotta közzé rendezvénye propagálására: „Mindenütt romokat látunk magunk körül: gyárak és házak, templomok és iskolák kiégett tűzfalai merednek az ég felé. Bennünk és körülöttünk is üszkösödő romok. Akarjuk a jövőndőt, a szebb és emberibb életet, a romok eltakarítása után. Építeni akarunk. Erre a szellemi újjáépítésre hívunk meg mindenkit, akinek fáj a pusztulás, akiben ég az eljövendő élet vágya.

Az első lépéseket már megtettük: a földeken áldássá érik a vetés, a gyárkémenyek füstölögni kezdenek, a munkáskezek mozgásba lendülnek — de a lelkek mélyén még ott virraszt az aggodalom, ott szorong a bizonytalanság. Mi a lelkeket szeretnők fölrázni a tétovázásból. Szabad

szívvel, és szabad szóval akarunk szólni mindenkihez, hogy a bűnös közelmúlt eszmei zavarából a kivezető utat megmutassuk, hogy a ma kétegyeinek homályában világosságot gyűjtsünk, hogy a magyar holnapok irányát megláttassuk.

A demokratikus átnevelődés munkájába szólítja a nevelők, augusztus 5—19. napjaira a Pedagógus Tanfolyam, s ugyanakkor a szellemi újjáépítés cselekvő szolgálatára hívja a haladni vágyó fizikai és szellemi dolgozókat az egri Nyári Szabadegyetem. — Építésre hívunk! — Építésre várunk!” [15]

Az *egri csoport* tervezett rendezvényéről tájékoztatta a megyei nemzeti bizottságot is. A nemzeti bizottság támogatta a tanfolyam ügyét, tájékoztatta róla a községi nemzeti bizottságokat. Kérte őket, hogy a helyi nevelőket mozgósítsák a tanfolyamon való részvételre [16].

Az 1945. augusztus 5—19-e között megrendezett Pedagógus Tanfolyam és Nyári Szabadegyetem a demokratikus szellemi újjáépítés jegyében zajlott le. A megnyitó ünnepség augusztus 5-én volt a Lyceum dísztermében, ahol nagy tömeg jelent meg. Képviseltették magukat a demokratikus pártok küldöttei, az intézmények és hivatalok képviselői. Megjelent több budapesti vendég is. A megnyitó beszédet *dr. Tóth József* mondta, majd *dr. Zsedényi Béla*, a Nemzetgyűlés elnöke szólt a megjelentekhez. Beszédében többek között ezeket mondta: „... ez a szabad egyetem az országban elsőként nyílik meg, s ezért annyira példaadó, annyira országos jelentőségű is”. Ezt követően Horváth Márton, az MKP központi kiküldötte beszélt. A sajtótudósítás szerint „a mai megindulás országos jelentőségét hangoztatta már azért is, mert ezzel tanúságot tett az értelmiség, hogy kilép eddigi passzivitásából” [17].

A Pedagógus Tanfolyamon a következő témakörökben folytak előadások: A nevelő a demokráciában, Demokratikus szellem a közoktatásban, Demokratikus szellem a köznevelésben, Irányelvek a szaktárgyak oktatásában. Az előadásokat pedagógiai ankétok követték [18].

A megyénként szervezett átképző tanfolyamokon kívül 1945. november 26. és 1946. január 31-e között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Pedagógus Szakszervezet Országos Központja együttesen szervezett 200 vidéki nevelő részére átképző tanfolyamot Budapesten. A tanfolyam megyei résztvevőit a pedagógus szakszervezet megyei vezetősége jelölte ki [19]. Megyénkből ezen a tanfolyamon *Kobjey István* pétervásári, *Eördögh Ernő* egri és *Kecsmár István* kerecsendi nevelő vett részt [20].

1947-ig az átképző tanfolyamokon a fő feladat a demokratizálás volt. 1947 nyarától azonban már a kommunista párt körül felsorakozott erők olyan jelentősek voltak, hogy felvetődött a szocializmus felé haladás gondolata. Ugyanakkor még éltek jelentékeny visszahúzó erők is. Ilyen körülmények között született meg az új 3 éves továbbképzési program, amelynek az volt a célja, hogy „a nevelők helyzetét megszilárdítsa a demokráciában”, ugyanakkor a szocializmus eszméit is népszerűsítse [21].

1947-től havonként volt a megyei tanárok és tanítók részére átképző tanfolyam az erre kijelölt központokban. Megyénkben Egerben, Gyöngyösön és Hatvanban voltak konferenciák. A továbbképzések tematikája

előre elkészített program szerint alakult. Például 1947. február 25-én a gyöngyösi és a gyöngyösi járási nevelők részére *A pedagógusok viszonya a munkássághoz és a parasztsághoz* című témából volt konferencia [22].

Az átképző tanfolyamokon kívül a megye két városában előadásokkal összekötött vitákat is rendeztek a nevelők részére. Egerben a legtöbb előadást 1945—46-ban tartották. Például 1945. január 13-án Ágoston Julián gimnáziumi tanár tartott előadást a szabadság eszméjéről [23].

1945 februárjában *Szabó Sándor*: A kollektív gazdálkodás a Szovjetunióban, *Bartha Sándor*: Gazdasági szabadság az angolszász államokban, *Darvas Andor*: Világnézet, nevelés, demokrácia, *Dr. Kelecsényi Ákos*: A magyar demokrácia kezdetei címmel tartott előadást [24].

A *gyöngyösi pedagógus szakszervezeti csoport* az 1947—48-as tanév továbbképzési programjában 10 előadás megtartását tervezte. Az előadások a társadalomtudományok és a köznevelés időszerű kérdéséről kívánták tájékoztatni a nevelőket és a lakosság érdeklődő képviselőit. Az első előadás 1947. október 15-én hangzott el. Az előadó *Király István*, a Köznevelési Tanács titkára volt. Előadásában az ellenforradalmi rendszer iskolapolitikájáról beszélt. Az előadást követő vitában „tisztultak a nézetek és a helyes meglátás jól eső érzésével gyarapította mindenki ezirányú ismereteit” [25].

A pedagógusok eszmei fejlődését szolgálták a szakszervezet által rendezett pedagógus gyűlések és ankétok is. Az 1946. december 15-én rendezett egri pedagógus gyűlésen *Alexist György* államtitkár és *Lukács Ernőné*, a pedagógus szakszervezet központi vezetőségének tagja tartott előadást a pedagógus státusz rendezéséről, a nevelők gazdasági és kulturális helyzetének javításáról [26]. 1947. június 28-án a pedagógus szakszervezet egri tagozata a megye tanítói és tanárai részére tartott értekezletet, ahol Bihari Béla budapesti igazgató-tanító tartott előadást a pedagógusok aktuális problémáiról [27]. Gyöngyösön május 31-én *Sályi János* megyei titkár és *Zalai Ernő* tanfelügyelő közreműködésével hívtak össze járási pedagógusgyűlést, ahol a nevelők megnyilatkozásai tükrözték, hogy „a demokratikus kormány a 3 éves terv végrehajtásánál a nevelői társadalomra bizton számíthat” [28]. Az 1947—48-as tanév előkészítése céljából augusztus 23-án *Novák Károly* miniszteri tanácsos tartott előadást a Lyceumban [29].

A pedagógusok megnyerésének csak egyik része volt az eszmei harc. A másik eszköz a nevelők gazdasági és szociális helyzetének javításáért vívott küzdelem volt. A háború utáni rossz ellátás, az élelmiszer- és ruhahiány, az infláció főleg a bérből és fizetésből élőket sújtotta. A pedagógusok érezték a háború utáni nehézségek minden hátrányos következményét. A pedagógusok szakszervezetére ebben a helyzetben az a feladat hárult, hogy tegyen meg minden tőle telhetőt a nevelők helyzetének javításáért. A pedagógusok szakszervezete országos központja több alkalommal indított gyűjtést a nevelők támogatására. A gyűjtőmunkában a megyei pedagógus szakszervezeti csoportok is bekapcsolódtak. A *Heves Népe* című lap 1946. november 24-i számában érdekes cikket olvashatunk *Tanner Józseftől* erről az akcióról. *Tanner* cikkében megállapította, hogy

a felszabadulás óta a nevelők helyzete javult, „de szomorúan állapítható meg az is, hogy a megmaradt nehézségek közül a legtöbb nehezedik a pedagógusok vállára... A fizetés alig elég a napról napra való élet fenntartására... Ezt az állapotot tovább tétlenül tűrni nem szabad, ezen változtatni kell... Az állam ma még anyagilag gyenge, tehát társadalmi úton kell a halaszthatatlan feladatot megoldani” [30].

A pedagógusok élelmiszer- és ruhaellátásának biztosítását szolgálták a beszerzőcsoportok. Ezek megszervezésében komoly érdemei vannak Sályi Jánosnak. A beszerzőcsoportok révén sikerült biztosítani a nevelők búzafejadagját, burgonyaellátását, ruházati ellátását, kaptak cipőt, talpbőrkiutalást stb. [31]. A szakszervezeti csoportok segítettek az állástalan nevelők elhelyezésében is. Összeírták őket és igyekeztek részükre állást szerezni [32].

A pedagógusok körében a szakszervezet által végzett eszmei munka, a gazdasági és szociális segítség hozzájárult ahhoz, hogy a nevelők egyre jobban magukénak érezzék a kialakuló új társadalmi rendet. Természetesen ez a folyamat nem volt gyors, de feltétlenül felfelé ívelő volt. Egy 1946. február 13-án kelt jelentésben még ezeket olvashatjuk: „A tanítók általában véve párton kívüliek és a párt politikájával nem igen foglalkoznak” [33]. 1947 végén a jelentések szerint már a nevelők egy része helyesen látott, egyetértett a kommunisták politikájának fő vonásaival. „Beszélgetés közben elmondták, hogy ezen keresztül látják biztosítottnak gazdasági és kulturális felemelkedésüket” [34].

Jelentős harcot vívott a szakszervezet az általános iskola megteremtéséért is. Bár 1945 augusztusában megjelent az erről szóló kormányrendelet, ez korántsem jelentette ennek az új iskolatípusnak azonnali létrejöttét. A pedagógusok szakszervezete országos választmányi ülése 1946. december 22-i határozatában a legerélyesebben követelte a 8 osztályos, egységes ingyenes és kötelező általános iskola megszervezését, a törvényerejű rendelet maradéktalan, teljes végrehajtását [35].

Megyénkben 1945 augusztusában szintén megindult a küzdelem az általános iskola létrehozásáért. A harcban fontos szerepet játszott *Darvas Andor*, az egri pedagóguscsoport titkára. A megyei sajtóban elsőként írt cikket az általános iskola megteremtésének fontosságáról. Az *Igazság* 1945. szeptember 2-i számában publikált „Itt az új iskola” című cikkében többek között így írt az általános iskoláról: „8 osztálya lesz, amely mindenki számára kötelező, s amely talán végleg megadja azt az egységes alapműveltséget az egész nép gyermekei számára, amit azóta nélkülözünk, amióta közoktatás van Magyarországon” [36]. *Darvas Andor* tevékenyen részt vett azoknak az akadályoknak az elhárításában, amelyek az általános iskola megteremtését gátolták. Az Egeri Nemzeti Bizottság Kulturális Bizottságának ülésein állandóan felszínen tartotta az általános iskola megteremtésének kérdését [37].

Az általános iskola megteremtését megyénkben is akadályozták a régi iskolarendszer idealizálói és a klerikális erők. Például az 1946 július elején tartott gyöngyösi pedagógusgyűlésen *Hulin Antal* tanfelügyelő ezeket mondta az általános iskoláról: „A maga részéről nem sok jót néz ki a jövődől”. Korábban *Hatvanban* is hasonlóan nyilatkozott [38].

Az általános iskola kiépítésének folyamatát azonban nem lehetett megállítani. Az érte küzdők harca, ha nehezen is, eredményeket hozott. 1947 áprilisában a megye 199 népiskolájából már 87 általános iskola volt [39].

Az általános iskola megteremtésével párhuzamosan folyt a harc a régi tankönyvek felülvizsgálásáért, és az új tankönyvek kiadásáért. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1945 áprilisában kiadott 1883/1945. sz. rendeletében elrendelte az iskolákban használt tankönyvek felülvizsgálását [40]. A pedagógus szakszervezet ebben a fontos munkában is komoly szerepet játszott. *Eördögh Ernő* megyei titkár az MKP 1945. június 11-i megyei vezetőségi ülésén javasolta a tankönyvek fokozottabb ellenőrzését [41]. Sajnos azonban a régi tankönyvek felülvizsgálása a megyei tanfelügyelőségénél dolgozó régi szemléletű nevelők ellenállása miatt elég lassan haladt előre. Az *Igazság* című lap 1946. április 21-i számában arról adott hírt, hogy a megye római katolikus népiskolaiban az 5. és 6. osztályokban a történelmet még a régi szellemben tanítják. Nem vették figyelembe a miniszteri rendelet előírásait. A tanítók a régi tankönyvek szellemében például Károlyi Mihályról mint hazaárulóról szóltak [42].

A pedagógus szakszervezeti csoportok, ahol erre az anyagi és a szellemi feltételek megvoltak, támogatták a pedagógusok kutató munkáját is. Sőt, néhány helyen ők maguk kezdeményezték a pedagógiai tudományos kutatást. Megyénkben jelenleg csak az egri csoport tudományos munkájáról vannak adataink. Már 1945. december 9-én megalakították a helyi nevelők, a pedagógus szakszervezeti csoport lélektan-pedagógiai szakosztályát. A szakosztály tagjai rendszeres lélektani kutatómunkára vállalkoztak [43].

1947 februárjában pedig a szakszervezet kezdeményezésére megalakult az *Egri Gyermektanulmányi Társaság*. A Társaság azokat a nevelőket, orvosokat, óvónőket és védőnőket tömörítette, akik a gyermekek testi és lelki fejlődésének vizsgálatára vállalkoztak [44]. A gyermekek lelki fejlődésének vizsgálatával adatokat kívántak nyújtani az iskolai oktató-nevelő munkához. Az Egri Gyermektanulmányi Társaság megalakulásával majdnem egyidőben került sor az *Egri Állami Gyermeklélektani Állomás* létrehozására. A lélektani állomás megszervezését a pedagógusok szakszervezete kezdeményezésére a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium engedélyezte. A lélektani állomás vezetője *dr. Somos Lajos*, az egri tanítóképző intézet igazgatója lett. Munkatársai: *Darvas Andor* gimnáziumi tanár és *Maróti Béla* tanító [45]. A gyermeklélektani állomás feladata többretű volt. Kutatta Eger és vidéke gyermekeinek lelki alkatát, szellemi életének összetevőit. Foglalkozott a 6 év körüli gyermekek vizsgálatával az iskolaérettség szempontjából. Fontos feladata volt még a pályaválasztási és a nevelési tanácsadás [46].

A lélektani állomás országos jelentőségű rendezvénye volt 1948. május 28. és június 3. között a Dunavölgyi Gyermek- és Ifjúsági Hét. Ennek megszervezésében döntő része volt *dr. Somos Lajosnak*. A rendezvényt támogatta a pedagógus szakszervezet egri csoportja is [47].

A pedagógusok szakszervezete népi demokratikus forradalom korabeli történetének utolsó jelentős fejezete az iskolák államosításáért vívott harc

volt. A pedagógusok megyei szakszervezete e harcban országos viszonylatban is élen járt. 1948. április 28-án a pedagógusok szakszervezete gyöngyösi járási csoportja a szakszervezeti csoportok közül elsőként foglalkozott az államosítás kérdésével. Április 28-án a járás 27 községéből 250 nevelő jött el Gyöngyösre, ahol egyhangúlag követelték a felekezeti iskolák államosítását [48]. Ezt követte a pétervásári, a hevesi és a hatvani pedagóguscsoportok állásfoglalása. A pétervásári csoport *Sályi János* indítványára a következő táviratot küldte az egri érseknek: „Érsek urunk! Hű fiai voltunk és maradunk egyházunknak, ezért tiltakozunk az ellen hogy szabad véleménynyilvánításunk és állásfoglalásunk miatt bennünket kiközösítéssel fenyegetsen. Hűségünkért ezt nem érdemeltük meg. Kérjük Érsek urunkat, ne nehezítse meg életünk jobbrafordulását, a felekezeti tanítóság és az iskolák államosítását” [49].

Az államosításért vívott harc időszakában az egyszerű pedagógus szakszervezeti tagok levélben keresték fel a megyei lapok szerkesztőseit, s leveleikben követelték az iskolák államosításának minél előbbi megvalósítását. Például az *Igazság* című lap 1948. június 6-i számában a következő leveleket olvashatjuk. *Bélapátfalváról* 7 tanító a következőket írta: „A leghatározottabban követeljük az iskolák államosítását, hogy az ország gyermekei egységes tankönyvekből, egységes irányítást kapjanak, és a jól végzett tanítói munka után a tanítók életszínvonal-emelkedése minél előbb valóra váljon.” *Major István* hatvani tanító ezeket írta: „Két év alatt tökéletesen kiismertem a felekezeti iskolák belső életét. Minden szülőnek és pedagógusnak tiszta magyar szívvvel és keresztény katolikus hittal meggyőződésből jelentem ki, hogy az államosításnak a nevelők örülnek, s a felekezeti iskolák fenntartása ellen a legmesszebbmenően tiltakoznak.” *Csengő Győző* szücsi római katolikus tanító az MNDSZ egri gyűlésén a következőket mondta: „A jó munka érdekében szükséges a nevelők függetlenítése. Mi, katolikus tanítók nem akarunk egyházunk és a vallásunk ellensége lenni, nem akarjuk eskünket megszegni, egyházunkat és vallásunkat júdáspénzért eladni, ... követeljük az iskolák államosítását” [50].

Az ország dolgozó népének, a szülőknek, pedagógusoknak, diákok java részének akarata 1948. június 16-án törvénnyé lett. Ezen a napon fogadta el a Magyar Országgyűlés a reakciót elsöprő többségben az iskolák államosításáról szóló törvényjavaslatot. Megyénkben 203 iskolát (187 r. k., 8 ref. és 8 magániskolát) érintett az államosításról szóló törvény. Ezen kívül államosítottak 4 felekezeti internátust is. Míg az államosítás előtt 203 iskola közül 92 népiskola és 115 általános iskola volt, addig az államosítás után csak 18 népiskola maradt és 164 vált általános iskolává. A 18 népiskola legnagyobb része tanyákon volt. Az államosításról szóló törvény gondoskodott a felekezeti tanerők átvételéről, figyelembe véve beosztásukat, szolgálati idejüket és fizetési fokozatukat [51].

A megye felekezeti pedagógusainak döntő többsége az iskolák államosításáért vívott harcban szép politikai fejlődésről tett tanúbizonyságot. Sikerült elszakadni a reakciótól és a népi demokrácia mellé álltak [52].

Az 1948—49-es tanév már az államosított iskolákban kezdődött el. A megyei nevelők lelkesek és bizakodók voltak. A volt felekezeti peda-

gógusok örültek a papi járom alól való felszabadulásnak. Ez a bizakodás tükröződött az 1948 szeptemberében lezajlott különféle pedagógusgyűlések állásfoglalásaiban is. Szeptember elején zajlott le Egerben a Magyar Dolgozók Pártja első megyei konferenciája. A gyűlésen felszólaló Sályi János „... annak a reménynek adott kifejezést, hogy azok a pedagógusok, akik most ezen a gyűlésen megjelentek, továbbra is a népi demokráciáért fognak harcolni és megteremtik a mában az utat, amely a jövő szocializmushoz vezet” [53].

Lelkes hangulaton zajlott le a pedagógus szakszervezet által szeptember 11-én tartott egri pedagógusgyűlés is. Itt osztották ki az áprilisban meghirdetett centennárius munkaverseny díjait is. A gyűlésen 62 megyei pedagógus kapott jutalmat. Ezek zöme egri és gyöngyösi járási volt [54].

Az 1948 nyarat követő időszak már a proletárdiktatúra időszaka volt megyénkben is. A munkáshatalom kivívása, a szocializmus alapjainak lerakásáért vívott küzdelem új feladatok megoldását követelte meg a pedagógusok szakszervezetétől is.

J E G Y Z E T E K

- [1] Réti László: Bethlen—Peyer paktum. (Szikra, Budapest, 1956. 48. oldal.)
- [2] Pedagógusok Lapja. 1969. január 20. 1. old.
- [3] A Pedagógusok Szakszervezetének 50 éves története. (Kiadja a Pedagógusok Szakszervezete, Budapest, 1970. 24. old.)
- [4] Igazság, 1945. január 14. 3. old.
- [5] Nagy József: A Nemzeti Bizottság megalakulása és működése Heves megyében. (1945—46) = Egeri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. II. kötet, 1964. 385. old.
- [6] Igazság, 1945. január 14. 3. old.
- [7] Heves megyei Levéltár (HmL) Nemzeti bizottsági iratok (NB) Gyöngyös, XVII—24. 1945. Levelezés. A magyar pedagógusok szabad szakszervezete gyöngyösi csoportjának levele a nemzeti bizottság elnökségének. 1945. június 30.
- [8] MSZMP Heves megyei Bizottsága Archívuma. MKP iratai. 1945—1946. 16. fond. 75. őrzési egység. Turós József, a szakszervezetek megyei titkárának jelentése 1947 február hóról. 1947. márc. 13., Heves Népe. 1946. szeptember 7.
- [9] Igazság, 1948. szeptember 5. 2. old.
- [10] Igazság, 1945. április 8.
- [11] HmL. Eger—Heves megyei NB iratok. Levelezés. Nem iktatott iratok. 1945. A 2. Az egri Köznevelők Szakszervezete levele a helyi nemzeti bizottságnak. 1945. április 12.
- [12] HmL. Eger város — Heves megyei NB iratai. Levelezés. 1945. A 1 a. Az egri Nemzeti Bizottság 1945. ápr. 14-i határozata.
- [13] Az egri Dobó István Vármúzeum legújabbkori gyűjteménye. Az egri tanárok és tanítók átképző tanfolyamának programja. Nyomtatvány, leltári szám: 65. 51. 1.
- [14] HmL. Nemzeti Bizottsági iratok. Gyöngyös, 1945. XVII—24. Levelezés. A nevelői átképző tanf. ismertetése és tematikája, 1945. V. 9.
- [15] Építésre hívunk! A Pedagógus Tanfolyam és a Nyári Szabadegyetem programja. 1945.
- [16] HmL. Nemzeti Bizottsági iratok. 1945. Levelezés. A 1 b. A Heves megyei NB levele a községi nemzeti bizottságokhoz.
- [17] Igazság, 1945. aug. 9. 3. old.
- [18] Építésre hívunk! A Pedagógus Tanfolyam és a Nyári Szabadegyetem programja, 1945.

- [19] HmL. Eger város—Heves megyei Nemzeti Bizottság iratai, 1945. Levelezés. Nem iktatott iratok. A/2. A Heves m. tanfelügyelő levele a pedagógus szakszervezet megyei elnökségének, 1945. nov. 16.
- [20] HmL. Heves megyei tanfelügyelőségi iratok, iktatott iratok. 1946. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium levele a Heves megyei tanfelügyelőségnek. Bp., 1946. január 5.
- [21] Bakonyi Pál: A pedagógusok átképzése és továbbképzése — Nevelésügyünk 20 éve (1945—1964). Bp. 1965. Tankönyvkiadó, 565. old.
- [22] Gyöngyösi Barátság, 1947. február 28. 2. old.
- [23] Igazság, 1945. jan. 18. 4. old.
- [24] Igazság, 1945. febr. 22. 4. old.
- [25] Gyöngyösi Néplap, 1947. okt. 12. 3. old.
- [26] Heves Népe, 1946. dec. 15. 4. old.
- [27] Heves Népe, 1947. júl. 4. 1. old.
- [28] Gyöngyösi Néplap, 1947. jún. 15. 3. old.
- [29] Heves Népe, 1947. aug. 24. 2. old.
- [30] Heves Népe, 1946. nov. 24. 3. old.
- [31] MSZMP Heves megyei Bizottsága Archívuma. MKP iratok 1946—1948. 16. fond. 75. őrzési egység. A pedagógusok szakszervezete megyei titkárának jelentése az MKP megyei bizottságának, 1947 október.
- [32] Igazság, 1945. szept. 29. 3. old.
- [33] MSZMP Heves megyei Bizottságának Archívuma. MKP iratok. 1946—1948. 16. fond. 87. őrzési egység. Az MKP megyei titkárának jelentése. 1946. febr. 13.
- [34] Az MSZMP Heves megyei Bizottságának Archívuma. MKP iratok. 1946—1948. 16. fond. 87. őrzési egység. A pedagógus szakszervezet megyei titkárának jelentése, 1947 október.
- [35] Pedagógusok Lapja, 1969. január 20. 1. old.
- [36] Igazság, 1945. szept. 2. 3. old.
- [37] HmL. Eger város — Heves megyei Nemzeti Bizottság iratai. 1946. B/4. Eger város kultúrpolitikai bizottságának jegyzőkönyve, 1946. aug. 9.
- [38] Heves Népe, 1946. júl. 6. 2. old.
- [39] Gyöngyösi Néplap, 1947. ápr. 20. 1. old.
- [40] Köznevelés, 1945. 5. sz. 20. old.
- [41] MSZMP Heves megyei Bizottságának Archívuma. MKP iratok. 1945. 16. fond. 87. őrzési egység. Az MKP megyei bizottságának 1945. jún. 11-i ülése jegyzőkönyve.
- [42] Igazság, 1946. április 21. 2. old.
- [43] Igazság, 1945. dec. 16. 3. old.
- [44] Igazság, 1947. márc. 9. 2. old.
- [45] Egri Barázda, 1947. márc. 22. 4. old.
- [46] Darvas Andor. Új kapuk nyílnak. Kézirat. (Darvas Andorné birtokában.)
- [47] Dunavölgyi Gyermekek- és Ifjúsági Hét programja. Nyomtatvány; Igazság, 1948. május 23. 3. old.
- [48] Gyöngyösi Néplap, 1948. máj. 2. 7. old.
- [49] Igazság, 1948. május 30. 10. old.
- [50] Igazság, 1948. jún. 6. 3. old.
- [51] Szecső Károly: Az alsófokú iskolai oktatás helyzete Heves megyében a felszabadulástól az államosításig. Pedagógiai Szemle, 1964. 2. sz. 161. old.
- [52] Szecső Károly: I. m. 160. old.
- [53] Igazság, 1958. szept. 5. 2. old.
- [54] Igazság, 1948. szept. 17. 2. old.